

Plótinosz: érzékelés és lenyomat (tüposz)

A magyar fordítások az alábbiakat követik:

IV.3–4, V.3 Horváth Judit és Perczel István (*Plótinosz, Az Egyről, a szellemről és a lélekről*, Európa, 1986)*

IV.6 – Lautner Péter (kiadatlan)

IV.7 – Bene László (“Plótinosz: A lélek halhatatlansága”, *Magyar Filozófiai Szemle* 61:4, 120–146)*

III.6, Aphrodisziaszi Alexandrosz (*de Anima, Mantissa*) – saját

*: amennyiben egy fordítástól eltérek (terminológia, értelmezés, fordításból kimaradt részek), ezt *kurzívval* jelzem mind a fordításban, mind az eredeti szövegben

Kiemelést aláhúzással jelzem: a fordításban hosszabb szövegrészekre, az eredetiben a legfontosabb terminusokra, frázisokra

A kivetítón is megtalálható szövegek helyét félkövérrel jelöltem (néha a kivetítón nem szerepel az egész)

IV.6.1.1–5

Mivel azt mondjuk, hogy az érzékelések nem benyomódások vagy bepecsételődések a lélekben, ennek megfelelően semmiképpen sem fogjuk azt állítani, hogy az emlékezések ismeretek vagy érzékelések megtartásai lennének oly módon, hogy megmaradna a lélekben az a lenyomat, ami eleve nem is [5] jött létre benne.

Τὰς αἰσθήσεις οὐ τυπώσεις οὐδ' ἐνσφραγίσεις λέγοντες ἐν ψυχῇ γίνεσθαι, οὐδὲ τὰς μνήμας πάντως τε καὶ ἀκολούθως ἐροῦμεν κατοχὰς μαθημάτων καὶ αἰσθήσεων εἶναι τοῦ τύπου μείναντος ἐν τῇ ψυχῇ, ὅς μὴδὲ τὸ [5] πρῶτον ἐγένετο.

IV.3.26.1–12

Ha a tényleges érzékelésben a test és lélek összetétele, vagyis az élőlény érzékel, akkor az érzékelés olyan, mint a fűrés vagy a szövés, a lélek játssza a mesterember szerepét, [5] a test pedig a szerszámát, ezért is nevezik közös tevékenységnek. A testet érik a hatások és szolgál, a lélek pedig magába fogadja a testben keletkezett, illetve a test által közvetített benyomást, illetve azt az ítéletet amelyet a testet ért hatás alapján alkotott. Az érzékelés tehát ebben az értelemben nevezhető az összetett élőlény közös tevékenységének.

Ebből azonban nem következik, hogy az emlékezés is közös volna, hiszen az emlékezés azon múlik, hogy az egyszer már átvett *lenyomatot* a lélek megőrizte-e vagy elhagyta.

Εἰ μὲν οὖν τὸ ζῶον τὸ συναμφοτέρον ἐστὶν ἐν ταῖς αἰσθήσεσι ταῖς κατ' ἐνέργειαν, δεῖ τὸ αἰσθάνεσθαι τοιοῦτον εἶναι – διὸ καὶ κοινὸν λέγεται – οἷον τὸ τρυπᾶν καὶ τὸ ὑφαίνειν, ἵνα κατὰ μὲν τὸν τεχνίτην ἡ ψυχὴ ἢ ἐν τῷ [5] αἰσθάνεσθαι, κατὰ δὲ τὸ ὄργανον τὸ σῶμα, τοῦ μὲν σώματος πάσχοντος καὶ ὑπηρετοῦντος, τῆς δὲ ψυχῆς παραδεχομένης τὴν τύπωσιν τὴν τοῦ σώματος, ἢ τὴν διὰ τοῦ σώματος, ἢ τὴν κρίσιν, ἣν ἐποιήσατο ἐκ τοῦ παθήματος τοῦ σώματος· οὗ δὴ ἡ μὲν αἰσθησις οὕτω κοινὸν ἔργον λέγοιτο ἂν. ἢ [10] δὲ μνήμη οὐκ ἀναγκάζεται τοῦ κοινοῦ εἶναι τῆς ψυχῆς ἤδη παραδεξαμένης τὸν τύπον καὶ ἡ φυλαξάσης ἢ ἀποβαλοῦσης αὐτήν·

IV.7.6.37–49

Továbbá, ha az, ami érzékel, test, akkor az érzékelés nem történhet más módon, mint ahogyan a viaszba bele vannak nyomva a [40] pecsétgyűrűk jelei, akár a vérbe, akár a levegőbe hozzák létre *benyomásaikat* az érzékelhető dolgok. És ha e lenyomatok nedves testekben jönnek létre, ami ésszerű is, akkor – mintha csak vízbe írták volna őket – össze fognak zavarodni, és nem lesz emlékezet. Ha pedig megmaradnak a lenyomatok, akkor vagy lehetetlen lesz újabb lenyomatokat létrehozni, minthogy az iméntiek elfoglalják a helyet, úgyhogy [45] nem lesznek további érzékelések, vagy pedig a korábbi lenyomatok megsemmisülnek, amikor újabbak jönnek létre, úgyhogy semmire nem emlékezhetünk. Ha viszont létezik emlékezés és újabb dolgok érzékelése mások után oly módon, hogy az előbbiek nem gátolják azt, akkor lehetetlen, hogy a lélek test legyen.

Καὶ μὴν σώματος ὄντος τοῦ αἰσθανομένου οὐκ ἂν ἄλλον τρόπον γένοιτο τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ οἷον ἐν κηρῷ ἐνσημανθεῖσαι ἀπὸ δακτυλίων [40] σφραγίδες, εἴτ' οὖν εἰς αἷμα, εἴτ' οὖν εἰς ἀέρα τῶν αἰσθητῶν ἐνσημαινομένων. Καὶ εἰ μὲν ὡς ἐν σώμασιν ὑγροῖς, ὅπερ καὶ εὐλογον, ὥσπερ εἰς ὕδωρ συγχυθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται μνήμη· εἰ δὲ μένουσιν οἱ τύποι, ἢ οὐκ ἔστιν ἄλλους ἐνσημαίνεσθαι ἐκείνων κατεχόντων, ὥστε ἄλλαι αἰς [45] θήσεις οὐκ ἔσονται, ἢ γινομένων ἄλλων ἐκεῖνοι οἱ πρότεροι ἀπολοῦνται· ὥστε οὐδὲν ἔσται μνημονεύειν. Εἰ δὲ ἔστι τὸ μνημονεύειν καὶ ἄλλων αἰσθάνεσθαι ἐπ' ἄλλοις οὐκ ἐμποδιζόντων τῶν πρόσθεν, ἀδύνατον τὴν ψυχὴν σῶμα εἶναι.

IV.7.8⁵.19–23

Az érzékelő lélek sem (lehet a mondott értelemben teljesültség), ha egyszer ez is, mikor az érzékelhető dolgok már nincsenek jelen, [20] megtartja a lenyomatokat; az utóbbiak tehát nem testtel együtt lesznek benne. Ha nem így van, akkor a *lenyomatok* mint alakok és képmások lesznek benne; azonban lehetetlen, hogy újabbakat fogadjon be, ha így vannak benne. Az érzékelő lélek tehát nem elválaszthatatlan teljesültség.

Οὐδ' ἡ αἰσθητική, εἴπερ καὶ αὕτη τῶν αἰσθητῶν ἀπόντων [20] τοὺς τύπους ἔχει, αὐτοὺς οὐ μετὰ τοῦ σώματος ἄρα ἔξει· εἰ δὲ μὴ οὕτως, ἐνέσονται ὡς μορφαὶ καὶ εἰκόνες· ἀλλ' ἀδύνατον ἄλλους δέχεσθαι, εἰ οὕτως ἐνεῖεν. Οὐκ ἄρα ὡς ἀχώριστος ἐντελέχεια.

IV.6.1.14–23

Az pedig talán minden esetben [15] világos, hogy amikor a látás révén érzékelünk valamit, akkor arra nézünk és tekintetünket egyenesen arra vetjük, ahol a látható dolog van, ami azt mutatja, hogy arrafelé jött létre az [érzéki] megragadás és a lélek kifelé tekint; hiszen – szerintem – semmilyen lenyomat nem jött vagy jön benne létre, és soha nem is fogad be pecsétnyomot [20] úgy, mint ahogyan a pecsétgyűrű nyoma létrejön a viaszban. Nem lenne ugyanis semmi szükség a kifelé tekintésre, ha már egyszer megvan benne a látott dolog formája, hiszen éppen ezáltal – ti. hogy a lenyomat behatolt oda – látná azt.

Δῆλον δὲ δήπου ἐν [15] παντί, ὡς αἰσθησιν ὄτουοῦν λαμβάνοντες δι' ὀράσεως ἐκεῖ ὀρῶμεν καὶ τῇ ὄψει προσβάλλομεν, οὗ τὸ ὀρατὸν ἐστὶν ἐπ' εὐθείας κείμενον, ὡς ἐκεῖ δηλονότι τῆς ἀντιλήψεως γινομένης καὶ πρὸς τὸ ἔξω τῆς ψυχῆς βλεπούσης, ἅτε μηδενός, οἶμαι, τύπου ἐν αὐτῇ γενομένου ἢ γιγνομένου οὐδὲ τῷ [20] σφραγίδα λαμβάνειν, ὥσπερ ἐν κηρῷ δακτυλίου βλεπούσης. Οὐδὲν γὰρ ἂν ἐδεήθη τοῦ ἔξω βλέπειν, ἥδη ἔχουσα παρ' ἑαυτῆς εἶδος τοῦ ὀρωμένου τούτῳ τῷ ἐκεῖ εἰσελθεῖν τὸν τύπον βλέπουσα.

IV.6.1.28–32

A legfontosabb azonban a következő: ha ugyanis [30] lenyomatait fogadnánk be azoknak, amiket látunk, nem magukat a látott dolgokat látnánk, hanem csak azok képmásait és árnyképeit, és ezért mások lesznek maguk a dolgok és azok, amiket látunk.

Τὸ δὲ μέγιστον ἀπάντων· εἰ γὰρ τύπους λαμβάνοιμεν ὧν ὀρῶμεν, οὐκ [30] ἔσται βλέπειν αὐτὰ ἃ ὀρῶμεν, ἰνδάλματα δὲ ὀραμάτων καὶ σκιάς, ὥστε ἄλλα μὲν εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα, ἄλλα δὲ τὰ ἡμῖν ὀρώμενα.

IV.6.2.2–3, 6–9

Hiszzen ez a képesség jellemzője: nem az, hogy elszenved valamit, hanem az, hogy képes végrehajtani azt, amire amúgy is rendeltetett.

[...]

Nem arról van azonban szó, hogy elhinnénk, hogy minden egyes képesség az őt ért csapás híján nem ismerhetné meg a tárgyát, és úgy vennék [a képességet], mint amire hatnak a közelben lévők, nem pedig megismeri őket, noha neki az adatott, hogy uralkodjon rajtuk, s nem az, hogy rajta uralkodjanak.

τοῦτο γὰρ δυνάμεως, οὐ τὸ παθεῖν τι, ἀλλὰ τὸ δυνηθῆναι καὶ ἐφ' ᾧ τέτακται ἐργάσασθαι.

[...]

Ἡμεῖς δὲ ἀπιστοῦντες, μὴ οὐ δύνηται, ἐὰν μὴ πληγῇ, τὸ αὐτῆς γινώσκειν δύναμις ἐκάστη, πάσχειν, ἀλλ' οὐ γινώσκειν τὸ ἐγγὺς ποιοῦμεν, οὗ κρατεῖν δέδοται, ἀλλ' οὐ κρατεῖσθαι.

III.6.1.1–7

Mivel azt mondjuk, hogy az érzékelések nem affekciók, hanem affekciókkal kapcsolatos tevékenységek és ítéletek; egyrészt az affekciók másban jönnek létre, mondjuk például az ilyen testben, az ítélet pedig a lélekben, az ítélet ugyanis nem affekció [5] – hiszen (ha affekció lenne), egy másik ítélet kellene, hogy létrejöjjön, és így tovább a végtelenségig – nos, nem kevésbé állunk az alábbi nehézséggel szemben: vajon az ítélet mint ítélet nem birtokol semmit sem abból, amit megítél.

Τὰς αἰσθήσεις οὐ πάθη λέγοντες εἶναι, ἐνεργείας δὲ περὶ παθήματα καὶ κρίσεις, τῶν μὲν παθῶν περὶ ἄλλο γινομένων, οἷον τὸ σῶμα φέρε τὸ τοιόνδε, τῆς δὲ κρίσεως περὶ τὴν ψυχὴν, οὐ τῆς κρίσεως πάθους οὔσης – ἔδει [5] γὰρ αὖ ἄλλην κρίσιν γίνεσθαι καὶ ἐπαναβαίνειν αἰεὶ εἰς ἄπειρον – εἶχομεν οὐδὲν ἦττον καὶ ἐνταῦθα ἀπορίαν, εἰ ἢ κρίσις ἢ κρίσις οὐδὲν ἔχει τοῦ κρινομένου.

III.6.1.7–14

Azonban, ha birtokolna egy lenyomatot, akkor elszenvedne egy affekciót. De talán azt lehet mondani az úgy nevezett benyomásokról, hogy a mód, ahogyan vannak, teljesen más, mint ahogy [10] feltételezték, vagyis olyan, ahogyan a gondolati tevékenységek esetében van, amelyek anélkül képesek megismerni, hogy bármit is elszenvednének. És általánosságban az érvelésünk kitűzött célja, hogy a lelket ne vessük alá ilyesféle változásoknak, amilyenek a testek felmelegedése és lehülése is.

Ἦ, εἰ τύπον ἔχει, πέπονθεν. Ἦν δ' ὁμως λέγειν καὶ περὶ τῶν καλουμένων τυπώσεων, ὡς ὁ τρόπος ὅλως ἕτερος ἢ ὡς [10] ὑπείληπται, ὁποῖος καὶ ἐπὶ τῶν νοήσεων ἐνεργειῶν καὶ τούτων οὐσῶν γινώσκειν ἄνευ τοῦ παθεῖν τι δυναμένων· καὶ ὅλως ὁ λόγος ἡμῖν καὶ τὸ βούλημα μὴ ὑποβαλεῖν τροπαῖς καὶ ἀλλοιώσεσι τὴν ψυχὴν τοιαύταις, ὅποια αἱ θερμάνσεις καὶ ψύξεις σωμάτων.

III.6.2.32–39, 46–54

Now, listening to reason is like seeing, not like a shape that is imparted, but the actual seeing when it sees. For just as sight, while being both potential and actual, remains identical in its [35] substantiality, and its activity is not an alteration, but at the same time approaches what it has and exists in a state of knowing and has got to know without being affected, so, too, the faculty of calculative reasoning behaves in the same way towards Intellect and sees it and this is its power of thinking, [...]

But, then, it isn't altered, unless one were to call the transition from potentiality to actuality an alteration. But nothing is added to it; rather, it just does exactly what it is by nature. For, in general, the activities of immaterial [50] things occur without the immaterial things being subject to alteration; otherwise, they would be destroyed. Quite the opposite is the case: they remain, but it is the activity of things with body that are affected. By contrast, if something incorporeal is affected, it does not have anything in which to remain. Just as in sight when seeing is active, the eye is what is affected, so beliefs are like acts of seeing.

Ἦ τὸ ἐπαίειν λόγου ὡσπερ ὄραν ἔστιν οὐ σχηματιζόμενον, ἀλλ' ὄραν καὶ ἐνεργεῖα ὄν, ὅτε ὄρᾳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ ὄψις καὶ δυνάμει οὐσα καὶ ἐνεργεῖα [35] ἢ αὐτὴ τῆ οὐσία, ἢ δὲ ἐνεργεῖα ἔστιν οὐκ ἀλλοίωσις, ἀλλ' ἅμα προσῆλθε πρὸς ὃ ἔχει [τὴν οὐσίαν] καὶ ἔστιν εἰδυῖα καὶ ἔγνω ἀπαθῶς, καὶ τὸ λογιζόμενον οὕτω πρὸς τὸν νοῦν ἔχει καὶ ὄρᾳ, καὶ ἡ δύναμις τοῦ νοεῖν τοῦτο, [...]

οὐκ οὐκ ἀλλοιωθεῖσά γε, πλὴν εἰ μὴ τις τὸ ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνεργεῖαν ἐλθεῖν ἀλλοίωσιν λέγοι, ἀλλ' ἔστιν οὐδὲν προσγενόμενον, ἀλλ' ἤπερ ἦν πεφυκυῖα τοῦτο ποιούσα. Ὅλως γὰρ αἱ ἐνεργεῖαι τῶν ἀύλων [50] οὐ συναλλοιουμένων γίνονται· ἢ φθαρεῖεν ἄν· ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον μενόντων, τὸ δὲ πάσχειν τὸ ἐνεργοῦν τοῦτο τῶν μεθ' ὕλης. Εἰ δὲ ἄυλον ὄν πείσεται, οὐκ ἔχει ὃ μένει ὡσπερ ἐπὶ τῆς ὄψεως τῆς ὀράσεως ἐνεργούσης τὸ πάσχειν ὁ ὀφθαλμὸς ἔστιν, αἱ δὲ δόξαι ὡσπερ ὀράματα.

III.6.2.39–41

Nem jön benne létre pecsétnyomat, de birtokolja, amit látott és egyszersmind nem birtokolja: birtokolja, amennyiben megismeri, nem birtokolja, amennyiben valami nem került bele a látványtól, ahogy a viaszba pecsételt alak esetében.

οὐ σφραγίδος ἔνδον γενομένης, ἀλλ' ἔχει ὃ εἶδε καὶ [40] αὐτὸ οὐκ ἔχει· ἔχει μὲν τῷ γινώσκειν, οὐκ ἔχει δὲ τῷ μὴ ἀποκεῖσθαι τι ἐκ τοῦ ὀράματος, ὡσπερ ἐν κηρῷ μορφῆν.

IV.4.23.1–8

Szögezzük le tehát, hogy az érzékelhető dolgok érzékelése nem egyéb, mint megragadás, amelynek során a lélek, illetőleg az élőlény felfogja a testekhez tapadó minőséget, és felveszi magába a testek formáinak lenyomatát. Mármost a lélek vagy egyedül, önmagában ragadja meg a dolgokat, vagy pedig valami másnak a segítségével. [5] Ámde egyedül és önmagában miképpen volna erre képes? Önmagában azt fogja fel, ami őbenne van, ez pedig nem egyéb, mint értelmi megismerés. Ha viszont más dolgokat is felfog, akkor előzőleg ezeket is magáévá kellett tennie, vagy úgy, hogy hasonlóvá vált hozzájuk, vagy pedig úgy, hogy hogyan együtt van valamivel, ami hasonlóvá lett hozzájuk.

Δεῖ δὴ θέσθαι, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν ἔστι τῆ ψυχῆ ἢ τῷ ζῳῷ ἀντίληψις τὴν προσοῦσαν τοῖς σώμασι ποιότητα συνεισῆς καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν ἀποματτομένης. Ἦ τοῖνον μόνη ἐφ' ἑαυτῆς ἀντιλήψεται, ἢ μετ' ἄλλου. [5] Μόνη μὲν οὖν καὶ ἐφ' ἑαυτῆς πῶς; Ἐφ' ἑαυτῆς γὰρ τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ μόνον νόησις· εἰ δὲ καὶ ἄλλων, δεῖ πρότερον καὶ ταῦτα ἐσχηκέναι ἢ τοῖ ὁμοιωθεῖσαν ἢ τῷ ὁμοιωθέντι συνοῦσαν.

IV.4.23.19–21

Nem elég tehát ez a kettő, külvilág [20] és lélek, mert a lélekre nem hat a külvilág. Kell lennie egy harmadiknak, amely a hatást elszenvedi, vagyis ami magába fogadja a formát.

Οὐ τοίνυν δεῖ μόνα ταῦτα εἶναι, τὸ ἔξω καὶ [20] τὴν ψυχὴν· ἐπεὶ οὐδ' ἂν πάθοι· ἀλλὰ δεῖ τὸ πεισόμενον τρίτον εἶναι, τοῦτο δέ ἐστι τὸ τὴν μορφήν δεξόμενον.

IV.4.23.21–32

Ennek tehát érzékenynek kell lennie arra, ami hat rá, továbbá hasonló affekciót elszenvednie és anyagban egynek lennie [az érzékelt dologgal]. Ez szenvedni el a hatást, a lélek pedig megismer, a hatásnak pedig olyannak kell lennie, hogy megőrizzen valamit okozójából, mindazonáltal ne legyen azonos vele. [25] Mivel tehát ez a harmadik félúton van a hatás okozója és a lélek között, az őt ért hatás is félúton van az érzékelhető és az intelligibilis között; ő maga egyfajta középarányos amely a két külső tagot valamiképpen egymáshoz kapcsolja, egyaránt alkalmas befogadásra és híradásra, és képes mindkettőhöz hasonulni. Mint egy bizonyos fajta megismerés szerve, nem lehet azonos sem a [30] megismerővel, sem a megismerés tárgyával, de alkalmas arra, hogy mindkettőhöz hasonlóvá váljon, a külsőhöz azáltal, hogy elszenvedni a hatását, a belsőhöz pedig azáltal, hogy az őt ért hatásból forma lesz.

Συμπαθὲς ἄρα καὶ ὁμοιοπαθὲς δεῖ εἶναι καὶ ὕλης μιᾶς καὶ τὸ μὲν παθεῖν, τὸ δὲ γινῶναι, καὶ τοιοῦτον γενέσθαι τὸ πάθος, οἷον σφίζειν μὲν τι τοῦ πεποικηκότος, μὴ μέντοι ταῦτὸν εἶναι, [25] ἀλλὰ ἅτε μεταξὺ τοῦ πεποικηκότος καὶ ψυχῆς ὄν, τὸ πάθος ἔχειν μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κείμενον μέσον ἀνάλογον, συνάπτον πῶς τὰ ἄκρα ἀλλήλοις, δεκτικὸν ἅμα καὶ ἀπαγγελτικὸν ὑπάρχον, ἐπιτήδειον ὁμοιωθῆναι ἑκατέρῳ. Ὅργανον γὰρ ὄν γνώσεώς τινος οὔτε ταῦτὸν δεῖ τῷ [30] γινώσκοντι εἶναι οὔτε τῷ γνωσθησομένῳ, ἐπιτήδειον δὲ ἑκατέρῳ ὁμοιωθῆναι, τῷ μὲν ἔξω διὰ τοῦ παθεῖν, τῷ δὲ εἴσω διὰ τοῦ τὸ πάθος αὐτοῦ εἶδος γενέσθαι.

IV.3.25.10–13

Ha az emlékezés tárgya valami szerzett – *tanult vagy tapasztalt* – dolog, akkor a külső hatásoktól nem érintett és nem az időben élő lényekben nem támadhat emlékezés.

Εἰ δὲ ἐστὶ τὸ τῆς μνήμης ἐπικτήτου τινὸς ἢ μαθήματος ἢ παθήματος, οὔτε τοῖς ἀπαθείσι τῶν ὄντων οὔτε τοῖς <μη> ἐν χρόνῳ ἐγγίνοιτο ἂν τὸ μνημονεύειν.

IV.3.26.1–12 – lásd az elején

IV.3.26.25–34

És mi volna akkor, ha a lélek volna ugyan az emlékező, de pusztán csak azért emlékezne, mert testben van és nem tiszta, mintegy minőséget nyert, és így alkalmas arra, hogy fogadja az érzékelhető dolgoktól érkező benyomásokat, vagyis a testben, hogy úgy mondjuk, helye van arra, hogy befogadjja és ne engedje úgymond elillanni őket? Csakhogy először is a lenyomatok nem nagyságok, és nem is olyanok, mint [30] a pecsétnyomó vagy más kemény tárgy által hagyott benyomódások; nem nyomás által vésődnek be, és nem is valami viasszerű anyagba, hanem az érzékelhető dolgok érzékelése a gondolkodáshoz hasonló módon történik. Márpedig miféle nyomásról lehetne beszélni a gondolkodás esetében? És mi szükség volna ott testre, vagy bármilyen testi tulajdonság közreműködésére?

Τί οὖν, εἰ αὐτὴ μὲν μνημονεύοι, τῷ δὲ ἐν σώματι εἶναι τῷ μὴ καθαρὰ εἶναι, ἀλλ' ὥσπερ ποιωθεῖσα, ἀναμάττεσθαι δύναται τοὺς τῶν αἰσθητῶν τύπους καὶ τῷ οἷον ἔδραν ἐν τῷ σώματι πρὸς τὸ παραδέχεσθαι καὶ μὴ ὥσπερ παραρρεῖν <ἐάν>; Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οἱ τύποι οὐ μεγέθη, οὐδ' ὥσπερ [30] αἱ ἐνσφραγίσαις οὐδ' ἀντερείσεις ἢ τυπώσεις, ὅτι μὴδ' ὠθισμός, μὴδ' ὥσπερ ἐν κηρῷ, ἀλλ' ὁ τρόπος οἷον νόησις καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν νοήσεων τίς ἢ ἀντερείσεις λέγοιτο ἂν; Ἡ τί δεῖ σώματος ἢ ποιότητος σωματικῆς μεθ' ἧς;

IV.3.26.39–40

Azt kell tehát mondanunk, hogy vannak a test útján történő észlelések, amelyek a lélekben [40] végződnek, és vannak olyanok, amelyek egyedül csak a lélekre tartoznak.

Ἀλλὰ τὰ μὲν λεκτέον εἰς ψυχὴν [40] λήγειν, ὅσα διὰ σώματος, τὰ δὲ ψυχῆς εἶναι μόνης

IV.3.26.47–51

[A lélek] a testben olyan tevékenységekre tesz szert, amelyekhez eszközre, vagyis szervekre van szüksége; ezek között van olyan, amelyikhez csak a képességet hozza magával, és van, amelyikhez magát [50] a tevékenységet is. Az emlékezésben viszont egyenesen akadályt jelent a test.

ἀλλ' ἐνεργείας μὲν τινὰς ἴσχει ὢν ἔργων δεῖται ἢ ἐπιτέλεσις ὀργάνων, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἦκει φέρουσα, τῶν δὲ καὶ [50] τὰς ἐνεργείας. Τὸ δὲ τῆς μνήμης καὶ τὸ σῶμα ἐμπόδιον ἔχει·

IV.3.29.22–27, 31–32

Mi akadályozza azonban, hogy az emlékezőképesség számára az *érzet valamiféle reprezentáció* legyen, és ily módon az emlékezést és a megőrzést az érzékeléstől különálló *reprezentációs képesség* végezze? [25] Hiszen az érzékelés a ebben végződik, és ha érzékelés már nem működik is, a reprezentáció számára jelen van a látvány. Ha tehát jelen van számára a távollévő reprezentációja, ez már emlékezés, akkor is, ha csak rövid ideig tart. [...] Az emlékezés tehát a *reprezentációs képességre* tartozik, és tárgyai *ilyenek*.

IV.4.3.7–12

A *reprezentáció* viszont maga nem birtokolja a tárgyát, hanem amit lát, annak megfelelő állapotba kerül. Ha az érzékelhető világra tekint, minél többet lát belőle, annál mélyebbre zuhan. Ugyanis mindent csak másodlagosan, azaz nem tökéletesen birtokol, minden lehet belőle, határhelyzetben van, és mint ilyen, ehhez is, ahhoz is vonzódik.

IV.3.30.5–11

Talán az elgondolást kísérő megfogalmazást fogadja magába a *reprezentációs képesség*. Maga az elgondolás ugyanis tagolatlan, hogy úgy mondjuk, még nem került napvilágra, hanem odabent rejtőzik, a megfogalmazás viszont kibontja az elgondolást, és az elgondolásból elővezeti a *reprezentációs képességhez*, hogy mint valami tükörben felmutassa azt. Ezen a módon történik az elgondolás észlelése és megőrzése, vagyis a reá való emlékezés.

V.3.2.7–14

A lélek gondolkodóképesége az érzékelésből hozzá érkező *reprezentációkat* itéli meg, rakja össze és választja szét, ugyanakkor figyelemmel kíséri az értelemről érkező üzeneteket is, mintegy lenyomatokat, és ezekkel kapcsolatban is rendelkezik ugyanezzel a képességgel, amelyet tudatossággal is párosít annyiban, hogy felismeri az új és frissen szerzett *lenyomatokat*, és összeegyezteti azokkal, amelyek már régóta ott élnek benne. A léleknek ezt a tevékenységét visszaemlékezésnek is nevezhetjük.

V.3.3.1–12

Az érzékelés meglát egy embert, és a lenyomatot továbbadja az értelemnek. Vajon ez mit szól hozzá? Egyelőre nem szól semmit, csak észleli és itt megáll. Legfőljebb ha korábban már találkozott vele, megkérdi önmagától: “Ki lehet ez az ember?”, és emlékezetére támaszkodva esetleg meg is mondja, hogy Szókratész. Ha az alakját ki is göngyölíti maga előtt, ezzel azt tagolja részekre, amit a reprezentációtól kapott. Ha pedig azt is megmondja, hogy jó ember-e, annak alapján mondja meg, amit az érzékelés révén tudott meg, amit viszont ezek alapján állít, azt már önmagából meríti, mivelhogy a jó mértékét önmagában hordozza. Hogyan hordozhatja magában a jót? Úgy, hogy hasonlít a Jóhoz, és elég erős ahhoz, hogy érzékelje azt, ami jó, mivelhogy ráragyog a szellem. Ez ugyanis a lélek tiszta része, amely befogadja és magán viseli a szellem nyomát.

Ἡ οὐδὲν κωλύσει τῶ μνημονεύσοντι τὸ αἴσθημα φάντασμα εἶναι, καὶ τῶ φανταστικῶ ἄλλω ὄντι τὴν μνήμην καὶ κατοχὴν ὑπάρχειν τοῦτο [25] γὰρ ἔστιν, εἰς ὃ λήγει ἡ αἴσθησις, καὶ μηκέτι οὐσίας τούτῳ πάρεστι τὸ ὄραμα. Εἰ οὖν παρὰ τούτῳ τοῦ ἀπόντος ἤδη ἡ φαντασία, μνημονεύει ἤδη, κἂν ἐπ' ὀλίγον παρῆ. [...] Τοῦ φανταστικοῦ ἄρα ἡ μνήμη, καὶ τὸ μνημονεύειν τῶν τοιούτων ἔσται.

ἡ δὲ φαντασία αὐτὴ οὐ τῶ ἔχειν, ἀλλ' οἷα ὄρα, καὶ <οἷα> διάκειται· κἂν τὰ αἰσθητὰ ἴδῃ, ὁπόσον αὐτῶν ἂν ἴδῃ, τοσοῦτον ἔχει τὸ βάθος. [10] Ὅτι γὰρ ἔχει πάντα δευτέρως καὶ οὐχ οὕτω τελείως, πάντα γίνεται, καὶ μεθόριον οὐσα καὶ ἐν τοιούτῳ κειμένη ἐπ' ἄμφω φέρεται.

Ἴσως δ' ἂν εἴη τοῦ λόγου τοῦ τῶ νοήματι παρακολουθοῦντος ἡ παραδοχὴ εἰς τὸ φανταστικόν. Τὸ μὲν γὰρ νόημα ἀμερὲς καὶ οὐπω οἷον προεληλυθὸς εἰς τὸ ἔξω ἔνδον ὃν λανθάνει, ὃ δὲ λόγος ἀναπτύξας καὶ ἐπάγων ἐκ τοῦ νοήματος εἰς τὸ [10] φανταστικὸν ἔδειξε τὸ νόημα οἷον ἐν κατόπτρῳ, καὶ ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ οὕτω καὶ ἡ μονὴ καὶ ἡ μνήμη.

Τὸ δ' ἐν αὐτῇ λογιζόμενον παρὰ τῶν ἐκ τῆς αἰσθήσεως φαντασμάτων παρακειμένων τὴν ἐπίκρισιν ποιούμενον καὶ συνάγον καὶ διαιροῦν· ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ νοῦ ἰόντων [10] ἐφορᾷ οἷον τοὺς τύπους, καὶ ἔχει καὶ περὶ τούτους τὴν αὐτὴν δύναμιν. Καὶ σύνεσιν ἔτι προσλαμβάνει ὥσπερ ἐπιγινῶσκον καὶ ἐφαρμόζον τοῖς ἐν αὐτῷ ἐκ παλαιοῦ τύποις τοὺς νέους καὶ ἄρτι ἦκοντας· ὃ δὴ καὶ ἀναμνήσεις φαῖμεν ἂν τῆς ψυχῆς εἶναι.

Ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις εἶδεν ἄνθρωπον καὶ ἔδωκε τὸν τύπον τῇ διανοίᾳ· ἡ δὲ τί φησιν; Ἡ οὐπω οὐδὲν ἐρεῖ, ἀλλ' ἔγνω μόνον καὶ ἔστη· εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἑαυτὴν διαλογίζοιτο «τίς οὗτος», εἰ πρότερον ἐνέτυχε τούτῳ, καὶ λέγοι πρὸς [5] χρωμένη τῇ μνήμῃ, ὅτι Σωκράτης. Εἰ δὲ καὶ ἐξελίττοι τὴν μορφήν, μερίζει ἃ ἡ φαντασία ἔδωκεν· εἰ δέ, εἰ ἀγαθός, λέγοι, ἐξ ὧν μὲν ἔγνω διὰ τῆς αἰσθήσεως εἶρηκεν, ὃ δὲ εἶρηκεν ἐπ' αὐτοῖς, ἤδη παρ' αὐτῆς ἂν ἔχοι κανόνα ἔχουσα τοῦ ἀγαθοῦ παρ' αὐτῇ. Τὸ ἀγαθὸν πῶς ἔχει παρ' αὐτῆς; [10] Ἡ ἀγαθοειδής ἐστι, καὶ ἐπερρώσθη δὲ εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ τοιούτου ἐπιλάμποντος αὐτῇ νοῦ· τὸ γὰρ καθαρὸν τῆς ψυχῆς τοῦτο καὶ νοῦ δέχεται ἐπικείμενα ἴχνη.

IV.4.17.8–14

Mínthogy nem egyetlen elv uralkodik, egyszerre több *reprezentáció* is adódik, mindegyik *kívülről szerzett* és *új* a [10] másik számára, és ily módon egyik rész a másikat akadályozza önnön mozgásában és tevékenységében. Amikor például megmozdul a vágyakozás, megjelenik az ehhez tartozó *reprezentáció*, *érzékelés formájában hírt ad és tudósít* erről az állapotról, és követeli, hogy engedjünk neki és szerezzük meg azt, amit a vágyakozás kíván.

Καὶ γὰρ τῷ πολλὰ ἄρχειν ἀνάγκη πολλὰς καὶ τὰς φαντασίας εἶναι καὶ ἐπικτήτους καὶ καινὰς ἄλλου [10] ἄλλω καὶ ἐμποδίου τοῖς αὐτοῦ ἐκάστου κινήμασι καὶ ἐνεργήμασι. Ὅταν γὰρ τὸ ἐπιθυμητικὸν κινήθῃ, ἦλθεν ἡ φαντασία τούτου οἷον αἴσθησις ἀπαγγελτικὴ καὶ μηνυτικὴ τοῦ πάθους ἀπαιτοῦσα συνέπεσθαι καὶ ἐκπορίζειν τὸ ἐπιθυμούμενον·

IV.4.19.26–29

Magát az érzékelést viszont nem mondhatjuk fájdalomnak, csak a fájdalom *felismerésének*. Ha viszont *felismerés*, akkor mentesnek kell lennie az *affekciótól*, különben nem tudná felismerni és pontosan hírvil vinni a szenvedést. Ha a hírnökre *hatással van* a hír, leköti őt az, amiről szó van, és vagy át sem adja a hírt, vagy legalábbis nem megbízhatóan adja át.

Ἄλλ' οὖν τὴν αἴσθησιν αὐτὴν οὐκ ὀδύνην λεκτέον, ἀλλὰ γινώσιν ὀδύνης· γινώσιν δὲ οὐσαν ἀπαθῆ εἶναι, ἵνα γινῶ καὶ ὑγιῶς ἀπαγγείλη. Πεπονθῶς γὰρ ἄγγελος σχολάζων τῷ πάθει ἢ οὐκ ἀπαγγέλλει, ἢ οὐχ ὑγιῆς ἄγγελος.

IV.3.3.20–25

Az egyes érzékszervek ugyanis nem képesek mindent befogadni, és mindegyikben más *affekciók* keletkeznek, az ítéletet viszont ugyanaz mondja ki *mintegy bíróként*, az elmondott szavak és az elvégzett cselekedetek birtokában. Mondottuk már, hogy a lélek mindenütt egy, még a dolgok szerint különböző részekben is.

Τῶν δὲ ὀργάνων, δι' ὧν, μὴ <πάντα> πάντα δύνασθαι δέξασθαι, καὶ τὰ μὲν παθήματα διάφορα γίνεσθαι τοῖς ὀργανοῖς, τὴν δὲ κρίσιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ οἷον δικαστοῦ καὶ τοὺς λόγους τοὺς λεγομένους καὶ τὰ πραχθέντα κατανενοηκότος. Ἄλλ' ὅτι ἐν γε πανταχοῦ, εἴρηται, καὶ [25] ἐν τοῖς διαφόροις τῶν ἔργων.

IV.4.19.4–7, 11–17

Maga [5] az élmény a testet éri, *felismerése* viszont a testtel szomszédos érzékelő lélek dolga, amely érzékeli és *hírvil viszi* oda, *ahol az érzékelések végződnek*.

[...]

A gyulladás is a testtel történik, a lélek pedig érzékeli, azaz *átveszi tőle*, mivelhogy ott van, mintegy közvetlenül mellette. A test szenvedéseit a lélek a maga egészével érzékeli, jóllehet nem ő maga szenvedte el őket. Hiszen miközben a maga egészével érzékeli a szenvedést, *azt mondja, hogy ott szenved el, ahol az ütés vagy a fájdalom van*. [15] Ha a lélek, amely egészben van jelen a test minden pontján, maga volna a szenvedő, akkor nem mondhatná el, és nem *tudósíthatna róla*, hogy a szenvedés itt és itt jelentkezett, hanem egészében érné a fájdalom és az egész fájna.

Ἐκεῖ [5] μὲν οὖν τὸ πάθος, ἢ δὲ γινώσις τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς ἐν τῇ γειτονίᾳ αἰσθανομένης καὶ ἀπαγγειλάσης τῷ εἰς ὃ λήγουσιν αἱ αἰσθήσεις.

[...]

ἐκεῖ δὲ καὶ ἡ φλεγμονή· ἦσθετο δὲ ἡ ψυχὴ παραλαβοῦσα τῷ ἐφεξῆς οἷον κεῖσθαι. Πᾶσα δὲ ἦσθετο τὸ ἐκεῖ πάθος οὐκ αὐτὴ παθοῦσα. Αἰσθανομένη γὰρ πᾶσα ἐκεῖ λέγει τὸ πάθος εἶναι, οὗ ἢ πληγῆ καὶ ἡ ὀδύνη. [15] Εἰ δ' ἦν αὐτὴ παθοῦσα ἐν παντὶ ὅλη τῷ σώματι οὔσα, οὐκ ἂν εἶπεν οὐδ' ἂν ἐμήνυσεν ὅτι ἐκεῖ, ἀλλ' ἔπαθεν ἂν τὴν ὀδύνην πᾶσα καὶ ὠδυνήθη ὅλη.

IV.6.2.3–6

Véleményem szerint így tesz különbséget a lélek a [5] látható és a hallható között, s ez nem lehetséges, ha mindkettő lenyomat lenne, hanem csak akkor, ha ezek természettől fogva se nem lenyomatok, se nem hatások, hanem azzal kapcsolatos tevékenységek, amely felé a lélek fordul.

Οὕτως γὰρ ἂν, οἶμαι, καὶ διακριθεῖν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄρατὸν καὶ τὸ [5] ἀκουστὸν, οὐκ εἰ τύποι ἄμφω, ἀλλ' εἰ μὴ τύποι μηδὲ πείσεις, ἀλλ' ἐνέργειαι περὶ ὃ ἐπεισι πεφύκασιν.

Alexandrosz, *Mantissa* 15, 141.30–142.4

Aristotle thinks that, just as the other senses come about when the sense-organs are affected, so seeing too comes about when the sight is affected, but not by its sending something out and acting, unless someone were to call being affected acting. And it is affected not by receiving certain things which flow out from the objects of sight, [35] but when the transparent between the sight and the thing that is seen is altered in a certain way by the object of sight and reports to the sight the form from the object of sight. For everything that is transparent, whenever it is so in actuality, that is when it is illuminated - for light is the [142.1] actuality of the transparent, qua transparent - well, what is transparent in actuality is in a way modified and affected by colours in the same way in which the potentially transparent is modified, [when] it is illuminated, by the presence of that which is of such a nature as to illuminate.

Alexandrosz, *Mantissa* 15, 142.31–143.3

Megmutattuk, hogy a szem-folyadék is vízszerű, és a belőle az elsődleges érzékszervig húzódó járat ilyen [143.1] lévén hírül adja a látott dologból származó formát és szint az érzékelőnek. Ez pedig ítéletet alkot a rá eső színről a belőlük származó hatás alapján. Hiszen ez az érzékelés természete, hogy ítéletet alkosson az érzékszerveken keresztül a hírül adott affekciókról.

Alexandrosz, *de Anima*, 63.28–64.6, 64.17–20

Ahogy a különböző fajtájú érzékelhetők esetében [a közös érzék] [64.1] egyszerre ítéli meg a különbségeket, mert egyszerre birtokolja mindegyikük formáját, mivel a határa az érzékelt tárgytól származó affekciókat számára hírül adó érzékszerveknek., ugyanúgy ítéli meg az ellentétesek különbségeit is, amelyeknek az érzékelése egyazon érzékszerven keresztül történik. Ugyanis ezek esetén az érzékszerv más [64.5] és más részében egyszerre fogja az ellentétes érzékelhetők affekcióit befogadni, mivelhogy nem lehetséges, hogy az ellentétes affekciók egyszerre ugyanabban a dologban jöjjenek létre.

[...]
Az érzékelőképesség tehát egyszerre ítéli meg az ellentéteseket, hogy ellentétesek, mivel a végső érzékszerv, amelynek az érzékelőképesség a képessége, különböző részeiben fogad be hatást és az ellentétes érzékelhetők formáit hírül adja az érzékelőképesség számára.

IV.4.23.38–43

Könnyen belátható, hogy a mesterséges mérőeszközök szintén félúton vannak aközött, aki ítéletet alkot és aközött, amit megítél, és így adnak hírt [40] az adott tárgy tulajdonságairól annak, aki ítéletet alkot róla. A vonalzó például a lélekben lévő egyeneshez és a deszka egyenes vonalához illeszkedvén a kettő között húzódik, és így teszi lehetővé a mesterember számára, hogy a munkadarabról ítéletet alkosson.

Δοκεῖ τοῖνυν Ἀριστοτέλει, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις πασχόντων γίνονται τῶν αἰσθητηρίων, οὕτως δὲ καὶ τὸ ὄραν πασχούσης τῆς ὄψεως γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἐκπεμπούσης τι καὶ ποιούσης, εἰ μὴ καὶ τὸ πάσχει ποιεῖν τις λέγοι. πάσχει δὲ οὐκ ἀπορρέοντά τινα ἀπὸ τῶν ὄρατῶν δεχομένη, ἀλλὰ τοῦ μεταξὺ τῆς τε ὄψεως καὶ τοῦ ὀρωμένου διαφανοῦς ἄλλοι [35] οὐμένου πως ὑπὸ τοῦ ὄρατοῦ καὶ τὸ εἶδος τὸ ἀπὸ τοῦ ὄρατοῦ τῆ ὄψει διαγγέλλοντος. πᾶν γὰρ τὸ διαφανές, ὅταν ᾗ κατ' ἐνέργειαν τοιοῦτον, τοῦ [142.1] τέστιν, ὅταν ᾗ πεφωτισμένον (τὸ γὰρ φῶς ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές), τὸ δὴ κατ' ἐνέργειαν διαφανές τρέπεται πως καὶ πάσχει πρὸς τῶν χρωμάτων τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ τὸ κατὰ δύναμιν διαφανές τῆ τοῦ φωτίζειν πεφυκότος παρουσία τρεπόμενον φωτίζεται.

ὕδατῶδες δὲ οὐσα καὶ ἡ κόρη δέδεικται, καὶ ὁ ἀπὸ τῆσδε διήκων πόρος ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν τοιοῦτος [143.1] ὢν τὸ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου εἶδος καὶ χρῶμα διαγγέλλει τῷ αἰσθητικῷ. τοῦτο δὲ κρίνει τῆ προσβολῆ τῆ ἀπὸ τούτων τὸ προσπεσὸν χρῶμα. αὕτη γὰρ φύσις αἰσθήσεως τὸ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰ διαγγελλόμενα κρίνειν πάθη.

ὡς δὲ ἐπὶ τῶν ἀνομογενῶν αἰσθητῶν οὕτως [64.1] ἅμα τὰ διαφέροντα κρίνει τῷ ἅμα αὐτὴν ἔχειν τὰ πάντων εἶδη πέρας οὐσαν τῶν αἰσθητηρίων τῶν τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πάθη διαγγελλόντων αὐτῆ, οὕτως κρίνει καὶ τὰς τῶν ἐναντίων διαφορὰς, ὧν ἡ αἴσθησις γίνεται δι' ἐνὸς αἰσθητηρίου. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων τὸ αἰσθητήριον ἔσται κατ' ἄλλο [5] καὶ ἄλλο μέρος αὐτοῦ ἅμα τὰ πάθη τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν δεχόμενον, ἐπεὶ μὴ οἶόν τε ἅμα τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι πάθη.

[...]
κρίνει δὴ ἡ δύναμις ἢ αἰσθητικὴ ἅμα τὰ ἐναντία ὅτι ἐναντία, τοῦ ἐσχάτου αἰσθητηρίου οὗ δύναμις ἐστὶν αὐτὴ κατὰ διαφέροντα μόρια πάσχοντός τε καὶ τὰ εἶδη [64.20] τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν διαγγέλλοντος αὐτῆ.

Καὶ τὰ τεχνητὰ δὲ τῶν ὀργάνων ἴδιοι τις ἂν μεταξὺ τῶν κρινόντων καὶ τῶν κρινομένων γινόμενα καὶ ἀπαγγέλλοντα [40] τῷ κρίνοντι τὴν τῶν ὑποκειμένων ιδιότητα· ὁ γὰρ κανὼν τῷ εὐθεῖ τῷ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ ἐν τῷ ξύλῳ συναψάμενος ἐν τῷ μεταξὺ τεθεῖς τὸ κρίνειν τῷ τεχνίτῃ τὸ τεχνητὸν ἔδωκεν.